AKTYORLIK MAHORATIDA GRIMNING O‘RNI

Ibrohimov Hikmatulloh No'monjon o‘g‘li
Qo‘qon Davlat Universtiteti
“Musiqali teatr aktiyorligi” yo‘nalishi 2-bosqich
talabmailto:lazizbekmadaliyev1@gmail.com**si**
ibrohimovhikmatuloh@gmail.com
Ilmiy rahbar “San’atshunoslik”
kafedrasi katta o‘qituvchisi:
Avarov Otabek Rustambek o‘g‘li

Anatatsiya: Ushbu maqolada teatr san’atida grimning aktyorlik mahoratidagi o‘rni, uning sahna obrazini yaratish, qahramonning tashqi qiyofasi va xarakterini ochib berishdagi ahamiyati yoritiladi. Grimning turlari, tarixiy va zamonaviy spektakllardagi vazifalari tahlil qilinadi. Shuningdek, bugungi teatr amaliyotida grimdan foydalanish jarayonida uchraydigan muammolar, ularning sabablari va yechimlari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: grim, aktyorlik mahorati, teatr, obraz, sahna, pardoz, xarakter, tashqi qiyofa, grim ustasi.

Abstract: This article examines the role of stage makeup in acting and its importance in creating theatrical characters. It discusses different types of makeup, their use in historical and contemporary performances, as well as common problems and possible solutions.

Keywords: stage makeup, acting skills, theatre, character, stage, appearance, personality, makeup artist.

Teatr san’ati inson hayoti, uning ichki kechinmalari, xarakteri va jamiyatdagi munosabatlarini sahna orqali aks ettiruvchi san’at turidir. Spektaklda obraz yaratish jarayoni bir nechta ijodiy vositalarning o‘zaro uyg‘unligiga asoslanadi. Bular aktyorning nutqi, harakati, ovozi, kiyimi, sahna bezagi, yorug‘lik va grimdan iborat.

Grim aktyorning tashqi qiyofasini ijro etayotgan obraziga moslashtirishga xizmat qiladi. U orqali aktyor o'zidan boshqa yoshdagi, boshqa davrga mansub yoki o'ziga xos xarakterga ega qahramonni gavdalantirishi mumkin. Shu sababli grim teatr san'atida oddiy pardoz vositasi emas, balki obrazning badiiy mazmunini ochishga xizmat qiluvchi muhim ifoda vositasi hisoblanadi. Aktyorlik mahoratida grimning o'rni katta bo'lsa-da, undan to'g'ri foydalanish ham alohida bilim va tajribani talab qiladi. Grim obrazning ichki mazmuniga mos kelishi, aktyorning ijrosiga xalaqit bermasligi va spektaklning umumiy badiiy yechimiga xizmat qilishi lozim.

Grim — fransuzcha "grime", italyancha "grumo" so'zidan olingan bo'lib, lug'aviy ma'nosiga ko'ra inson yuzida ajin qilish degan ma'noni bildiradi.1 Grim aktyorning yuz tuzilishi va tashqi ko'rinishini sahna obraziga mos ravishda o'zgartirish san'atidir. Grim maxsus bo'yoqlar, pardoz vositalari va turli qo'shimcha materiallar yordamida amalga oshiriladi. Teatrda grimning asosiy vazifasi qahramonning tashqi qiyofasini yaratish bilan birga, uning yoshi, xarakteri, kasbi, ijtimoiy mavqei va ayrim ruhiy xususiyatlarini ifodalashdan iborat. Masalan, keksa inson obrazini yaratishda yuzdagi ajinlar, rang o'zgarishlari va yuz chiziqlaridan foydalaniladi. Yosh qahramonning obrazida esa tabiiylik va soddalik muhim bo'lishi mumkin. Tarixiy spektakllarda grim muayyan davr kishilarining tashqi qiyofasini aks ettirishga xizmat qiladi. Grim aktyorning sahnada tomoshabin oldida o'ziga xos qiyofada namoyon bo'lishiga yordam beradi. Ayniqsa, katta sahnada yuz ifodalarining tomoshabinga aniq ko'rinishi uchun grimning to'g'ri tanlanishi muhimdir. Aktyor obraz yaratishda qahramonning ichki va tashqi dunyosini birgalikda o'rganishi kerak. Grim ana shu ikki jihatning uyg'unlashishiga xizmat qiluvchi vositalardan biridir. ***Grim dramaturg, rejissor, aktyor va rejissorning badiiy g'oyasini tomoshabinga yetkazib beruvchi asosiy ifoda vositalaridan***

1 B. SAYFULLAYEV. J. MAMATQOSIMOV. " Aktyorlik Mahorati" Fan va texnalogiya. Toshkent. 2012. 252 b

biridir.Aktyor uchun grim ikki xil ahamiyatga ega. Birinchidan , obrazni ichki dunyosini aktyorning tashqi ko'rinishidagi aks ettirishi bo'lsa ikkinchidan, grim aktyorga ijro etiladigan obrazni xarakterini ochib berado, rolga badiiylik bag'ishlaydi. 2 Birinchidan, grim aktyorning tashqi qiyofasini o'zgartiradi. Masalan, yosh aktyor keksa inson rolini ijro etishi mumkin. Bunda grim yordamida yuzga yoshga xos belgilar beriladi va obrazning tashqi ko'rinishi shakllantiriladi. Ikkinchidan, grim qahramon xarakterini ifodalashga yordam beradi. Ayrim hollarda yuzdagi ranglar, chiziqlar va boshqa belgilar obrazning hayot tarzini yoki ruhiy holatini ko'rsatishi mumkin. Uchinchidan, grim tarixiy va milliy obrazlarni yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixiy spektakllarda qahramonning yashagan davri, jamiyatdagi o'rni va tashqi ko'rinishiga xos jihatlar hisobga olinadi. To'rtinchidan, grim spektaklning umumiy badiiy ko'rinishini boyitadi. Aktyorning kiyimi, soch turmagi, grim va sahna bezaklari bir-biriga mos kelganda yaxlit sahnaviy muhit yuzaga keladi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, grim aktyorning ichki ijrosini almashtirmaydi. Aktyor qanchalik mukammal pardoz qilingan bo'lmasin, agar u qahramonning ruhiy holatini va xarakterini ochib bera olmasa, obraz to'liq shakllanmaydi. ***Yevropada XVIII asrga kelib teatr san'ati o'z rivojlanishining yangi badiiy bosqichiga ko'tarilishi munosabati bilan ko'pgina aktyorlar varejissorlar grimga milliy va ta'rixiy xarakterga mos obraz yaratish vositasi deb qarashadi. K.S.Stanislavskiy esa grimni qahramon psixalogiyasini ochishga yordam beruvchi eng zarur vosita deb bilgan. Uning fikricha- Grim muallif g'oyasini va rejisssor topilmasini amalga oshirishda muhim ifoda vositasi bo'lib, obrazning tarkibiy-yordamchi bo'laklaridan biri hisoblanadi. Aktyor grim qilish orqali quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:***

-obrazning mohiyati ochishiga yordam beradi;

-qayhramonning xarakteri xususiyatlarini ifodalaydi;

-obrazning mukammalligini ta'minlaydi;

2 Jalilova. F. Grim. T.:O'DSI bosmaxonasi.2008.4b.

-tomoshabinni voqelikni to'g'ri anglab olishiga yordam beradi3.

Teatr amaliyotida spektaklning mazmuni va obraz xususiyatlariga qarab turli grim turlaridan foydalaniladi.

Realistik grim — insonning tabiiy tashqi ko‘rinishini aks ettirishga xizmat qiladi. Bunda yuzdagi ayrim xususiyatlar kuchaytiriladi yoki obraz yoshiga moslashtiriladi.

Xarakterli grim — qahramonning o‘ziga xos xarakterini, kasbini, hayot tarzini va individual belgilarini ochib berish uchun qo‘llaniladi. Masalan, qattiqqo‘l, sodda, ayyor yoki hayot sinovlarini boshdan kechirgan obrazlarning tashqi ko‘rinishi turlicha shakllantiriladi.

Tarixiy grim — muayyan tarixiy davrga xos tashqi qiyofani yaratishga xizmat qiladi. Bunda o‘sha davrning urf-odatlari, kiyinish madaniyati va tashqi ko‘rinish xususiyatlari o‘rganiladi.

Fantastik grim — ertak, afsona va fantastik asarlardagi noodatiy obrazlarni gavdalantirishda ishlatiladi. Bunday grimda ijodiy tasavvur va badiiy yechim muhim o‘rin tutadi.

Yoshga mos grim — aktyorning tashqi qiyofasini qahramonning yoshiga moslashtirish uchun qo‘llaniladi. Bu usul ayniqsa bir aktyor turli yoshdagi obrazlarni ijro etadigan spektakllarda muhimdir. Har bir grim turi spektaklning g‘oyasi, rejissyor talqini va aktyor yaratmoqchi bo‘lgan obrazga mos ravishda tanlanishi kerak.

Bugungi teatr amaliyotida grim san'atidan foydalanishda ayrim muammolar uchrab turadi. Bu muammolar ba'zan aktyorning ijrosiga, ba'zan esa spektaklning umumiy badiiy ko‘rinishiga ta'sir ko‘rsatadi.

Birinchi muammo — grimning obraz xarakteriga mos tanlanmasligidir. Ba'zan tashqi ko‘rinish qahramonning yoshi, kasbi yoki ruhiy holatiga to‘g‘ri

3 Rustamov. V. Q.Sahnaviy ifodaviy vositalar. T.: TDMI bosmaxonasi. 2008. 58b.

kelmaydi. Natijada tomoshabin obrazning mohiyatini anglashda qiyinchilikka duch keladi.

Ikkinchi muammo — grimning ortiqcha va sun'iy qo'llanilishidir. Grim haddan tashqari ko'p ishlatilganda aktyorning tabiiy yuz ifodalari yo'qolishi, mimik harakatlari cheklanishi mumkin. Bu esa uning hissiy holatni tomoshabinga yetkazish imkoniyatini kamaytiradi.

Uchinchi muammo — tarixiy obrazlar ustida ishlashda izlanishning yetarli emasligidir. Tarixiy qahramonning tashqi ko'rinishi o'sha davrning madaniyati va turmush tarziga mos bo'lishi kerak. Agar bu jihatlar o'rganilmasa, sahnadagi obraz tarixiy haqiqatdan uzoqlashadi.

To'rtinchi muammo — aktyor, rejissyor va grim ustasi o'rtasidagi hamkorlikning sustligidir. Grim ustasi obrazning mazmunini to'liq tushunmasa, aktyor kutgan natijaga erishish qiyinlashadi.

Beshinchi muammo — bo'lajak aktyorlarning grim san'ati bo'yicha bilim va amaliy ko'nikmalari yetarli bo'lmasligidir. Aktyor grimning vazifasini tushunmasa, o'z obrazi uchun qanday tashqi ko'rinish kerakligini aniq ifodalashda qiynalishi mumkin.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun, avvalo, grimni yaratish jarayoni spektakl tayyorgarligining muhim bosqichi sifatida qaralishi lozim.

Birinchidan, har bir obraz ustida ishlashdan oldin uning xarakteri, yoshi, kasbi, ijtimoiy mavqei va tarixiy davri o'rganilishi kerak. Grim shunchaki chiroyli ko'rinish yaratish uchun emas, balki obrazning mazmunini ochish uchun xizmat qilishi zarur.

Ikkinchidan, grim tabiiy va maqsadli qo'llanilishi lozim. Aktyorning yuz ifodasi, ko'z qarashi va mimik harakatlari saqlanib qolishi kerak. Bunda grimning sifati uning ko'pligi bilan emas, obrazga qanchalik mos kelishi bilan belgilanadi.

Uchinchidan, aktyor va grim ustasi o'rtasida ijodiy hamkorlikni kuchaytirish zarur. Aktyor qahramonning ichki dunyosi haqida ma'lumot berishi, grim ustasi esa ushbu xususiyatlarni tashqi ko'rinishda aks ettirish yo'llarini taklif qilishi kerak.

To‘rtinchidan, bo‘lajak aktyorlarga grim san’ati bo‘yicha nazariy va amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish maqsadga muvofiq. Talabalar turli yoshdagi, kasbdagi va xarakterdagi obrazlar uchun grim yechimlarini o‘rganishlari mumkin.

Beshinchidan, tarixiy va badiiy manbalardan foydalanish kerak. Tarixiy obrazlar yaratilayotganda o‘sha davrga oid suratlar, tasviriy san’at asarlari, hujjatlar va boshqa manbalarni o‘rganish grimning ishonarliligini oshiradi.

Shuningdek, spektakl oldidan grimning sahna yorug‘ligida qanday ko‘rinishini tekshirish ham muhim. Chunki kundalik yorug‘likda yaxshi ko‘ringan grim sahna chiroqlari ostida boshqacha taassurot uyg‘otishi mumkin.

Grimning aktyor ijodiga ta’siri faqat tashqi ko‘rinish bilan cheklanmaydi. Ba’zi aktyorlar obraz uchun yaratilgan grimni ko‘rgandan so‘ng qahramonning xarakteri va hayot tarzini yanada chuqurroq tasavvur qila boshlaydilar. Masalan, keksa inson obraziga kirayotgan aktyor yuzidagi o‘zgarishlar orqali qahramonning hayotiy tajribasi, yoshi va ruhiy holati haqida ko‘proq o‘ylashi mumkin. Bu esa uning harakati, ovozi, yurishi va sahnadagi munosabatlariga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, aktyor grimga haddan tashqari tayanib qolmasligi kerak. Haqiqiy mahorat tashqi ko‘rinish bilan ichki kechinmalarni birlashtira olishda namoyon bo‘ladi. Grim obrazga yordam beradi, ammo uni jonlantiradigan asosiy ijodkor aktyorning o‘zidir. Xulosa qilib aytganda, grim teatr san’atida obraz yaratishning muhim tarkibiy qismlaridan biridir. U aktyorning tashqi qiyofasini o‘zgartirish, qahramonning yoshi, xarakteri va ruhiy holatini ifodalashga yordam beradi. To‘g‘ri tanlangan grim spektaklning badiiy yaxlitligini kuchaytiradi va tomoshabinda obraz haqida aniq tasavvur uyg‘otadi. Bugungi teatr amaliyotida grim bilan bog‘liq muammolarni bartaraf etish uchun aktyor, rejissyor va grim ustasi o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, tarixiy va badiiy izlanishlarga e’tibor berish hamda yosh aktyorlarning grim bo‘yicha bilimlarini oshirish zarur. Eng muhimi, grim tashqi bezak darajasida qolib ketmasligi, balki aktyorning ijodiy maqsadi va spektakl g‘oyasiga xizmat qilishi kerak. Zero, sahnadagi mukammal obraz aktyorning ichki mahorati va tashqi ifoda vositalari uyg‘unligida yuzaga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy, K. S. (1954). Aktyorning o‘z ustida ishlashi. Toshkent: O‘zdav nashr.
2. Qodirov, M. (2004). O‘zbek teatri tarixi. Toshkent: Yangi asr avlodi.
3. B. SAYFULLAYEV. J. MAMATQOSIMOV. “ Aktyorlik Mahorati” Fan va texnalogiya. Toshkent. 2012.
4. Xo’jayev. Q. “Sahnaga yo’l” O’qituvchi. Toshkent. 1982.
5. Komilova Mushtariybegim, Komilov Mo'minjon-AKTYORNING OBRAZ USTIDA ISHLASHI (QO‘QON SHAHAR MUSIQALI DRAMA TEATRI AKTYORI, MARHUM USTOZ SAN’ATKOR, RAXMANJON PO’LATOV ROLLARI TALQINIDA) “Oriental Art and Culture” scientific methodical journal volume 4 issue 3 / june 2023
6. Chexov, M. A. Aktyorlik texnikasi haqida. Aktyorning tasavvuri, harakati va ijodiy ifoda vositalariga oid asar.
7. Aristotel. Poetika. Dramatik san’at va badiiy asar tuzilishiga oid falsafiy-estetik asar.

   O‘zbekiston Respublikasi. Teatr va teatr faoliyati to‘g‘risidagi Qonun. Amaldagi tahriri.
8. Komilov Mo'minjon, Komilova Mushtariybegim - "ZAMONAVIY YOSHLAR MA’NAVIY INQIROZI VA UNING TEATR SAN’ATIDAGI BADIIY IFODASI: IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL" “Oriental Art and Culture” scientific methodical journal Volume 7 Issue 3/ Mart 2026
9. Boltaboev, I. "O ‘ZBEK TEATRIDA FOLKLORIZMNING ZAMONAVIY TALQINI: AKTYOR TAYYORGARLIGIDA NUTQ, PLASTIKA VA MAROSIM ELEMENTLARINING INTEGRATSIYASI." Экономика и социум 12-2 (139) (2025): 122-126.
10. Otabek Rustambek O’G’Li Anvarov, and Shamsiddin Yo‘lchiboyevich Usmonov. "BADIIY OBRAZ YARATISHDA O‘ZIGA HOS YONDASHUV

(MAHORATLI AKTYOR BAXROMJON RAHIMOV MISOLIDA)" Oriental Art and Culture, vol. 4, no. 1, 2023, pp. 420-426.

11.Jalilova. F. Grim. T.:O'DSI bosmaxonasi.2008

12.Rustamov. V. Q.Sahnaviy ifodaviy vositalar. T.:TDMI bosmaxonasi. 2008